

Maciej DRABIŃSKI¹

ZAPATYSTOWSKA REWOLUCJA POLITYCZNO-KOMUNIKACYJNA (CZ. 2)

The Zapatista Political-Communication Revolution (Part 2)

Artykuł nadesłany: 4 grudnia 2018

Wersja ostateczna: 13 stycznia 2019

Streszczenie:

1 stycznia 1994 roku Zapatystowska Armia Wyzwolenia Narodowego (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional*, EZLN) rozpoczęła powstanie w meksykańskim stanie Chiapas wymierzone w neoliberalne przemiany w Meksyku oraz politykę władz wobec rdzennych mieszkańców kraju. Armia zapatystowska jednak relatywnie szybko odeszła od konwencjonalnych działań zbrojnych na rzecz walki dyskursywnej/komunikacyjnej, określanej mianem „wojny sieciowej”. Poprzez to przesunięcie partyzanci zamierzali wpłynąć na kontekst polityczny oraz zmaksymalizować swoje szanse polityczne na osiągnięcie zakładanych celów. Głównym problemem niniejszego artykułu pozostaje „wojna sieciowa”; wpływ i znaczenie zapatystowskich dyskursów; rola Internetu w ich rozpowszechnianiu; a także wsparcie oraz zaangażowanie wielu aktorów zbiorowych z całego świata w analizowanym konflikcie.

Słowa kluczowe: Meksyk, Chiapas, EZLN, zapatyści, wojna domowa, wojna sieciowa.

Abstract:

On January 1, 1994 the Zapatista Army of National Liberation (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional*, EZLN) begun the uprising in Chiapas against the neoliberal reforms and discriminatory policy towards indigenous people led by Mexican government. However, the Zapatista army, instead armed struggle, focused themselves on the discursive struggle which is known as „war network”. The main problem of this article is mentioned shift in strategy; influence and significance of Zapatistas discourses; the role of Internet and transnational advocacy network; and impact of all this to Mexican political context.

Keywords: Mexico, Chiapas, EZLN, Zapatistas, civil war, war network.

Wprowadzenie

Zrywowi Zapatystowskiej Armii Wyzwolenia Narodowego (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional*, EZLN) z 1 stycznia 1994 roku w meksykańskim stanie Chiapas, towarzyszyła „rewolucja polityczno-komunikacyjna” (Jeffries,

¹ Maciej Drabiński – doktorant, Instytut Nauk Politycznych na Wydziale Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: drabcio@gmail.com.

2001: 129-130). Pierwszy człon tego terminu, analizowany w poprzedniej części artykułu (*Ameryka Łacińska*, nr 101 (3) 2018), dotyczył swoistego „przewartościowania wartości” w sferze myślenia o polityce oraz transformacji społecznej przez zapatystów. Drugi z kolei, odnosił się do pewnych przesunięć w aspekcie strategicznym oraz dyskursywnym, wspierających się nowoczesnymi technologiami komunikacyjnymi, w tym przede wszystkim Internetem. Zmiany te były na tyle znaczące, że w ocenie szeregu badaczy pozwala to na wyodrębnienie nowego rodzaju konfliktu bądź strategii – „wojny sieciowej” (Martinez-Torres, 2001: 347; Ronfeldt, Arquilla, 2001: 185), a samo EZLN można określić mianem „partyzantki informacyjnej” (Martinez-Torres, 2001: 347; Sagástegui, 2006: 165).

Moment tego wystąpienia był szczególny. Nie tylko dlatego, że 1 stycznia 1994 roku wchodził w życie traktat NAFTA (North American Free Trade Agreement). Ogółem, koniec XX wieku to okres wzmożonych zmian, zarówno tych natury społeczno-ekonomicznej, jak i technologicznej. Z jednej strony, intensyfikacji uległa neoliberalna globalizacja oraz reformy z nią związane, z drugiej zaś, przyspieszył rozwój i poszerzeniu uległa dostępność nowoczesnych środków komunikacyjnych, zwłaszcza Internetu. Oczywistym było, że negatywne następstwa pierwszego (które odczuwała większość mieszkańców Meksyku, zwłaszcza chłopi oraz rdzenni mieszkańcy) wywołują reakcję i opór, a grupy w te protesty zaangażowane będą posługiwać się tymi nowoczesnymi środkami. Trudno było spodziewać się jednak, że tak znaczących przesunięć strategicznych, marginalizujących wręcz znaczenie walki zbrojnej na rzecz walki dyskursywnej za pośrednictwem Internetu, dokona ugrupowanie partyzanckie zrodzone w jednym z najuboższych oraz najbardziej zacofanych rejonów Meksyku, do tego znajdujące się praktycznie w izolacji od reszty świata. To jednak ten czynnik może być przyczyną, dla której zapatysty byli pierwszym ruchem, który dokonał tego przesunięcia. Internet i ogółem nowe kanały informacyjne stanowiły dlań jedyny sposób nie tylko na przełamanie blokady informacyjnej oraz pozyskanie sojuszników na całym świecie, ale również na połączenie ze sobą perspektywy lokalnej z globalną.

Wskazuje to, że zasadniczym problemem podjętym w drugiej części niniejszego artykułu jest prowadzona przez zapatystów „wojna sieciowa” oraz jej wpływ na kontekst polityczny. Najważniejszy wyróżnik tego rodzaju konfliktu stanowi rola informacji oraz organizacji solidaryzujących się z walczącymi w omawianym zrywie. W jego toku działania dyskursywne przestały być jedynie ważnym uzupełnieniem konwencjonalnych działań zbrojnych. W istocie one je wyparły. To informacja i walka o serca oraz umysły opinii publicznej, tak w Meksyku, jak i na całym świecie, stały się najważniejszym orężem EZLN. Działania zbrojne pełniły zaś mało istotną rolę dla tej strony konfliktu. Trudno

przecenić rangę tego przesunięcia. Początkowo bowiem w kręgach partyzanczkich dominowały dyskursy powstańcze, nastawione na urzeczywistnienie konwencjonalnej strategii *guerrilli*. Jednakże już w pierwszych dniach zrywu, m.in. wskutek analizy kontekstu politycznego, reakcji na zaadaptowaną przez państwo strategię „wojny o niskiej intensywności” (*guerra de baja intensidad*) oraz uświadomienia sobie swego nikłego potencjału militarnego, a także zaangażowania licznych aktorów zbiorowych z całego świata (głównie Ameryki Północnej), drastycznej zmianie uległa strategia armii zapatystowskiej. Wkrótce też EZLN aspirować zaczęło do tego, aby przestać być armią w ogóle (Graeber, 2009: 227). Cel tego przesunięcia był jasny. Swoimi działaniami, uzyskanym poparciem i zaangażowaniem krajowej oraz światowej opinii publicznej zamierzali oni wpłynąć na kontekst polityczny, po to aby zwiększyć swą szansę polityczną na osiągnięcie sukcesu bez konieczności inicjowania ofensywnych działań zbrojnych. Stąd też analizuję wpływ i znaczenie zapatystowskich dyskursów, rangę Internetu w ich rozpowszechnianiu, a także wsparcie oraz zaangażowanie wielu aktorów zbiorowych z całego świata. Równocześnie wskazuje to, iż podstawową teorią wykorzystywaną przeze mnie jest teoria struktury szansy politycznej (*structure of political opportunities, political opportunity theory, political opportunity structure, political process theory*).

Zapatyści wkraczają na scenę

W nocy 1 stycznia 1994 roku nieznaną liczbą rebeliantów zajęła najważniejsze miasta w meksykańskim stanie Chiapas, w tym San Cristóbal de las Casas. Data ta oczywiście nie była przypadkowa². Tego dnia bowiem wchodziło w życie porozumienie NAFTA, które intensyfikowało neoliberalne przemiany w kraju stanowiące zagrożenie dla tradycyjnych form życia społecznego rdzennych mieszkańców Meksyku (Gilbert, 2008: 78). Powstańcy ogłosili wówczas swoją deklarację (*Pierwsza Deklaracja Selwy Lakadońskiej* oraz *Planu Ayali*³), przechwycili nieco broni oraz uwolnili wielu więźniów z pobliskiego więzienia (Schmal, 2004). Po kilku jednak godzinach zostali wyparci z części zajętych miejscowości, z pozostałych zaś sami się wycofali, co dało początek krótkiej, bo trwającej niespełna dwa tygodnie, walce partyzanckiej w puszczy⁴. Równoległe władze, chcąc zapobiec rozpowszechnieniu się wieści o powstaniu, wprowadziły

² Niektórzy badacze podważają jednak to stwierdzenie. Patrz: Gambetti, 2009: 70.

³ Naturalnie, tytuł dokumentu sanowi nawiązanie do dokumentu *Plan de Ayala* naszkicowanego przez Emiliano Zapata w 1911 roku w czasie Rewolucji Meksykańskiej.

⁴ W styczniu 1994 roku w walkach poległo 124 powstańców i około 50 żołnierzy. Patrz: Martínez-Torres, 2001: 349.

blokadę informacyjną wobec Chiapas. Pomimo tego, za pośrednictwem rodzącego się właśnie Internetu świat obiegły informacje o wystąpieniu oraz jego celach. Niemal natychmiast napływać zaczęły wyrazy solidarności z EZLN i deklaracje potępiające politykę rządu. Wówczas też zaczęły kształtować się zręby sieci wsparcia.

Niespodziewanie, po kilku dniach walk administracja prezydenta Carlosa Salinasa, pomimo niepodważalnej przewagi wojskowej, przystąpiła na rozejm i rozpoczęła negocjacje z buntownikami. Oczywistym wydawało się, że pomimo tego kroku, strona rządowa nie zamierzała w taki sposób zakończyć tego konfliktu. Niemniej pod naciskiem opinii publicznej („społeczeństwa obywatelskiego”, jak podkreślało EZLN (EZLN, 1994b)), uległa wtenczas i przynajmniej pozorowała chęć pokojowego rozwiązania. W praktyce jednak wojska rządowe przystąpiły do realizacji, prawdopodobnie zasugerowanej przez USA, strategii „wojny o niskiej intensywności”. Zresztą już wcześniej dowództwa wojsk obu państw doskonale zdawały sobie sprawę z działalności EZLN i jak na ironię, powstanie z 1 stycznia 1994 roku uprzedziło, zaplanowaną na 10 stycznia, operację wojsk meksykańskich. Tego dnia bowiem, pod pozorem wojny z narkotykami, armia miała spacyfikować ruch zapatystowski (Fernández Christlieb, 2003: 218-219).

Jak wspominałem, w odpowiedzi na powstanie, strona rządowa zaadaptowała strategię „wojny o niskiej intensywności”, która toczona była na trzech płaszczyznach. Po pierwsze, na płaszczyźnie wojskowej – zarówno w znaczeniu ofensywnym, jak i defensywnym. Co jakiś czas wojska najeżdżały obszary zapatystowskie, rozwiązywały wspólnoty oraz okupowały te obszary. Dużą rolę wypełniały także oddziały paramilitarne, formalnie niezależne, w praktyce stanowiące część planów wojskowych. Drugą płaszczyznę stanowiła kombinacja działań militarnych oraz socjalnych. Z jednej strony, państwo wdrażało lub ustępowało w niektórych kwestiach socjalnych, jednocześnie zaznaczając swą obecność wojskowo-policyjną na obszarach zapatystowskich⁵. Ostatnią arenę działań stanowiła walka komunikacyjna, co przejawiało się dążeniem do przejęcia kontroli nad kanałami komunikacyjnymi (Fernández Christlieb, 2003: 220-229).

W ramach tej strategii władze starały się powoli, acz metodycznie, osłabiać przeciwnika, np. poprzez ograniczanie zasobów materialnych chłopów, naturalnej bazy oraz podpory zapatystowskiego zrywu, czy też rozbić solidarność i integralność ruchu. Jedną z praktyk temu służących były przymusowe wysiedlenia ludności tubylczej z obszarów zapatystowskich. Armia wkraczając do

⁵ Tę formę działań EZLN interpretowało jako nieskuteczną kombinację działań represyjnych oraz korupcyjnych. Patrz: EZLN, 1995.

ejidos zazwyczaj tworzyła weń koszary i wypędzała chłopów, a także nierzadko niszczyła wszystko na swej drodze. W samym tylko 1995 roku przesiedlonych lub zmuszonych do ucieczki zostało ponad 12 tysięcy osób. Następnie administracja dążyła do podkopania wpływów EZLN, a także politycznych zdolności zapatystowskich społeczności, przy jednoczesnym ograniczaniu znaczenia narodowej i międzynarodowej solidarności. Wskazuje to, że rząd nie zmierzał do fizycznej eliminacji zapatystów. Zamiast tego dążył do ich wyczerpania oraz delegitimowania budowanej przez nich alternatywy politycznej (Fernández Christlieb, 2003: 219-229).

Co się tyczy EZLN, to początkowo wewnątrz ugrupowania dominowały dyskursy powstańcze, które jednak szybko ustąpiły innym (Máiz, 2010: 249). Jednakże to one sprawiły, że w okresie poprzedzającym wystąpienie z 1 stycznia, jak przez kilka pierwszych dni powstania, partyzanci zamierzali raczej toczyć regularne działania zbrojne licząc, że w ten sposób wywołają ogólnonarodowe powstanie. Szybko jednak porzucono ten plan. Kiedy zdano sobie sprawę z nikłego potencjału militarnego własnych oddziałów (część powstańców uzbrojona była niekiedy wyłącznie w makiety broni (Sagástegui, 2006: 163), postanowiono zmodyfikować strategię wojskową. Oddziały wycofały się z większości miast, duże jednostki podzielono na małe drużyny i zamiast czekać na otwartą konfrontację, skupiono się na prowadzeniu drobnych potyczek oraz organizowaniu zasadzek. Sytuacja uległa radykalizacji już po kilku dniach. Wówczas to EZLN zaczęło rezygnować z walki zbrojnej na rzecz działań komunikacyjnych, m.in. ogłoszono jednostronne zawieszenie działań ofensywnych, co potwierdzone zostało w *Drugiej Deklaracji*. Dokument ten jednoznacznie wskazuje, że zapatysty opowiadają się za demokratyzacją i przebudową Meksyku w sposób pokojowy („demokratyczna zmiana jest jedyną alternatywą dla wojny”), co dokonane miałyby zostać przez samo społeczeństwo obywatelskie (EZLN, 1994b). Oświadczenie to potwierdzono w *Trzeciej Deklaracji Selwy Lakadońskiej* (EZLN, 1995). Duży wpływ na te „przewartościowanie wartości” miało zaangażowanie się w konflikt organizacji pozarządowych (tak meksykańskich, jak i międzynarodowych) oraz powstanie ponadnarodowej/transnarodowej sieci solidarnościowej (*transnational advocacy network*) (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 179).

Dostrzec można tu pewne sprzężenie zwrotne. Zaangażowanie się w konflikt organizacji pozarządowych pozytywnie wpłynęło na przejście do fazy „wojny sieciowej”. Z drugiej strony, zaangażowanie armii zapatystowskiej stało się w ogóle możliwe dzięki docenieniu przez EZLN walki dyskursywnej, toczonej m.in. za pośrednictwem Internetu. Zresztą armia zapatystowska była prawdopodobnie pierwszym ugrupowaniem partyzanckim, które doceniło to medium.

Od samego początku za jego pośrednictwem wysyłali komunikaty oraz informacje o swych działaniach, celach, powstających alternatywach i charakterze swego ruchu. Pozwoliło to przełamać blokadę informacyjną stanu Chiapas oraz poinformować cały świat o zrywie (Sagástegui, 2006: 169). W ramach tej strategii armia zapatystowska zainicjowała kampanię mającą przyciągnąć organizacje pozarządowe oraz innych aktorów zbiorowych do swojej „sprawy”. To zaś stanowiło warunek niezbędny dla powstania ponadnarodowej/transnarodowej sieci solidarnościowej, której zręby powstawać zaczęły w niedługim czasie po pierwszych informacjach o powstaniu. To one, wraz z alternatywnym systemem medialnym rozwijającym się dzięki Internetowi, rozprzestrzeniły informacje, komunikaty oraz deklaracje samego EZLN sprawiając, iż dyskurs stał się najważniejszym orężem. Innymi słowy, stały się głównym nośnikiem zapatystowskich dyskursów, pozwalając zapatystom zainicjować udaną strategię zapośredniczenia⁶, przy czym istotnym pośrednikiem w tym procesie okazała się figura *subcomandante* Marcosa (Della Porta, Tarrow, 2005: 3; Tarrow, McAdam, 2008: 366). Wedle badaczy (a także analityków korporacji RAND) D. Ronfeldta oraz J. Arquilla, to właśnie te działania pomogły w ograniczeniu aktywności militarnej armii meksykańskiej pomimo nacisków ze strony USA. Warto odnotować przy tym, że zapatyści rozwinęli również współpracę z licznymi organizacjami pozarządowymi zorientowanymi na rozbudowę infrastruktury sieciowej, ułatwianiu komunikacji, organizacji pokazów czy też wspierania działań edukacyjnych. Najważniejsze spośród nich było Association for Progressive Communications (APC), które umożliwiło koordynowanie oraz rozpowszechnianie informacji w celu wywarcia nacisku na rząd. (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 180-184).

W prowadzonej walce dyskursywnej, istotną rolę odgrywało eksponowanie, tworzącego się oddolnie, alternatywnego systemu społeczno-ekonomicznego. Zasadniczo EZLN inspirowało, wspierało oraz ochraniało powstające wspólnoty autonomiczne oparte na zasadach radykalnej demokracji, konsensualnego sposobu podejmowania decyzji, egalitaryzmie oraz pomocy wzajemnej. Następnie zaś tworzyły one połączoną sieć horyzontalną. Jest to o tyle istotne, że inspirowały one lewicę oraz szereg aktorów zbiorowych, wzmacniając tym samym wiarygodność swego dyskursu (Martinez-Torres, 2001: 348), również w Mek-

⁶ Pojęcie zapośredniczenia stanowi jeden z mechanizmów zmiany skali w funkcjonowaniu, skutkując rozprzestrzenieniem się ruchów społecznych lub/ oraz protestów/inicjatyw poza pierwotne miejsce. Polega on na przeniesieniu informacji za sprawą połączenia ze sobą (np. siecią solidarnościową) dwóch lub więcej dotychczas niepowiązanych ze sobą miejsc (np. Chiapas z miejscami, w których powstały ośrodki solidarystyczne). S. Tarrow oraz D. McAdam odróżnili ten mechanizm od dyfuzji (tak relacyjnej, jak i nierelacyjnej). Patrz: Tarrow, McAdam, 2008: 353-354; Giugni, 2002: 19; Tarrow, McAdam, 2005: 127-129.

syku. Przykładowo wezwanie z grudnia 1994 roku do budowy autonomicznych wspólnot zapatystowskich, prasa krajowa interpretowała jako ofensywę polityczną zapatystów przeprowadzoną bez jednego wystrzału (Fernández Christlieb, 2003: 231). Łączyło się to z zerwaniem z tradycyjnym myśleniem o polityce (Khasnabish, 2010: 82). Powstańcy zakwestionowali postulat zdobycia władzy politycznej w państwie, w miejsce czego zaaprobowali polityki prefiguratywne, wyrażając przy tym (o czym w części I artykułu) wiele elementów anarchistycznej kultury politycznej oraz odrzucili rolę awangardy. Przede wszystkim jednak zadeklarowali, że to nie oni mają budować nowy świat; demokratycznej transformacji winno dokonać samo społeczeństwo obywatelskie. Swoją rolę widzieli w ochranianiu i wspieraniu tego procesu, nadając kluczowe znaczenie oddolnie powstającym wspólnotom autonomicznym (Esteva, 2004: 10; EZLN, 2005; Jeffries, 2001: 132; Stahler-Sholk, 2001: 493, 497).

Zainteresowanie walką zapatystów ściśle korespondowało z szerszym, sprzyjającym im, kontekstem politycznym. Uwzględnienia wymaga fakt, że nie byli pierwszym ruchem, który występował przeciw porozumieniu NAFTA. Już wcześniej problem ten łączył wiele różnorodnych grup oraz ruchów społecznych z Kanady, Meksyku i USA. Z tego też powodu Uri Gordon uznał powstanie w Chiapas za istotne spoiwo dla tych grup (Gordon, 2005: 95), które się nie tylko z nimi solidaryzowały, ale i często nim inspirowało (Gulewitsch, 2011: 79). Ową inspirację wzmacniał fakt, że zapatyści oferowali alternatywne rozwiązania ekonomiczne, społeczne oraz kulturowe, które mogłyby – w ocenie kontestatorów – zastąpić te dotychczas istniejące (Smith, 2012: 375).

Powracając do zagadnienia Internetu, to nie jest on dla zapatystów wyłącznym narzędziem komunikacyjnym. Jest on również formą praktykowania polityki, która przewyciężała dychotomię pomiędzy lokalnością a globalnością. Ranga tego jest trudna do przecenienia. Teoretycznie bowiem niewiele znaczący ruch, odizolowany w meksykańskiej puszczy, złożony głównie z Indian, zdołał przewyciężyć nie tylko ogromny dystans terytorialny, jaki dzielił go od reszty świata, ale także znaczące różnice kulturowe oraz społeczne (Tarrow, McAdam, 2008: 366). Umożliwiło to zapatystom w niedługim czasie przekształcenie ruchu w symbol walki emancypacyjnej (Curran, 2007: 90) oraz oporu przeciw neoliberalizmowi (Day, 2005: 190). Naturalnie, Internet nie był jedynym narzędziem i środkiem prowadzenia polityki dyskursywnej. W samym Meksyku znaczącą rolę odegrała również tradycyjna prasa, jak np. dziennik *La Jornada*, przedrukowujący, ale również publikujący na swej stronie internetowej, dokumenty EZLN (Máiz, 2010: 246).

Internet i „wojna sieciowa” pozwoliły zatem zapatystom dokonać zmiany skali kontekstu poprzez wyjście poza perspektywę lokalną i powiązanie jej z płaszczyzną globalną. Stąd też specyfika dyskursów zapatystowskich, wyrażających impuls emancypacyjny, antykapitalistyczny, prodemokratyczny oraz ukierunkowany na obronę praw rdzennych mieszkańców poza granice Meksyku (Stahler-Sholk, 2001: 494). Koresponduje z tym spostrzeżenie, że duża część dysfunkcji społeczno-ekonomicznych Meksyku ma charakter uniwersalny (Khasnabish, 2010: 82). Mówiąc inaczej, zapatyści doszli do wniosku, iż większość problemów natury społeczno-ekonomicznej, z którymi borykają się ludzie oraz ruchy społeczne na całym świecie posiada jedno źródło – neoliberalną globalizację (EZLN, 2005). Stanowiło to warunek konieczny do uznania sprzeciwu wobec niej i jej następstw za wspólny mianownik oraz asumpt dla globalnej współpracy i solidarności najróżniejszych aktorów. Wskazuje to jednocześnie na trudny do przecenienia element polityki dyskursywnej zapatystów – interpretowania styczniowego zrywu jako symbolicznej deklaracji wojny przeciw globalizacji (Vodovnik, 2012: 54). Nie przypadkiem niektórzy uczeni uważają, że to właśnie ten ruch jako pierwszy określił „wroga” (Curran, 2007: 49) przeciw któremu – początkowo niezależnie od siebie – występowały ruchy społeczne oraz zmarginalizowani aktorzy na całym świecie. Łatwiej teraz zrozumieć sens rozszerzającej oraz inkluzyjnej tożsamości zapatystowskiej. Powstańcy apelowali bowiem do wszystkich ubogich, wykluczonych i poszkodowanych przez neoliberalizm oraz kapitalizm, nie tylko w Meksyku.

Wspominam o tym nie bez powodu – zapatyści odegrali wydatną rolę w kształtowaniu ruchu alterglobalistycznego. Nie tylko jako symbol, ale również jako aktywny podmiot organizujący. Warto wspomnieć np. o Międzykontynentalnych Spotkaniach dla Ludzkości i Przeciwno Neoliberalizmowi (Encuentro Intercontinental por la Humanidad y contra el Neoliberalismo). Spotkania te wytworzyły kanwę dla powstania ruchu alterglobalistycznego (Graeber, 2009: viii; Kingsnorth, 2004: 29; Paleczny, 2010: 109) (aczkolwiek niektórzy badacze utożsamiają zryw samego EZLN z początkiem ruchu alterglobalistycznego (Gilbert, 2008: 78; Goaman, 2012: 173; Rosset, et al., 2005: 36; Zaragoza Ramírez, 2010: 237), jak i globalnych sieci, takich jak Peoples’ Global Action (PGA) (Fominaya, 2013: 64), odgrywających kluczową rolę w alterglobalistycznej mobilizacji. W nawiązaniu do koncepcji cykli protestacyjnych (*protest cycles*) (Minkoff, 1997: 779-797), zasadne wydaje się ocenie działań EZLN za inicjujące cykl protestacyjny na rzecz sprawiedliwości społecznej i zmiany na całym świecie. Podejmowane działania w konsolidacji aktorów przeciw Czwartej Wojnie, jak określają globalizację (Rosset, et al., 2005: 36), odnosiły się także wobec ich sprawy. Zaanga-

żowanie zapatystów powodowało, że sytuacja w stanie Chiapas nadal angażowała opinię publiczną oraz licznych aktorów zbiorowych, co zwiększało nacisk na rząd federalny w mieście Meksyk oraz wpływało na kontekst polityczny.

Przesunięcia w obszarze strategicznym EZLN stanowią klucz pozwalający zrozumieć powody, które sprawiły, iż pomimo przytłaczającej przewagi materialnej i wojskowej, stronie rządowej przez ostatnie ćwierć wieku nie udało się, nie tylko spacyfikować EZLN, ale także zburzyć budowanego przez ruch zapatystowski alternatywnego porządku społeczno-ekonomicznego. Prawdopodobnie zapatysty poprzez tę strategię, tak silnie wpłynęli na kontekst polityczny, iż prezydent zaczął obawiać się nie tylko utraty twarzy w oczach opinii publicznej, ale przede wszystkim zniechęcenia, a może nawet i ucieczki inwestorów z Meksyku (Martinez-Torres, 2001: 347). W takiej sytuacji zagrożone były spodziewane korzyści płynące z porozumienia NAFTA (Gambetti, 2009: 57–58), przynajmniej dla elit ekonomicznych oraz politycznych Meksyku. Toteż w celu zapobiegnięcia temu oraz w obawie przez reakcją opinii publicznej, zwłaszcza w państwach Globalnej Północy, strona rządowa wstrzymywała lub spowalniała ofensywy oraz inne opresyjne działania.

Budowanie sieci wsparcia

Pierwszym aktem analizowanej „wojny sieciowej” było ogłoszenie *Pierwszej Deklaracji Selwy Lakadońskiej* oraz *Planu Ayali*, w zajętych przez zapatystów miastach. Wezwano w niej m.in. do obalenia dyktatury PRI, powołując się na art. 39 Konstytucji dopuszczający prawo do zmiany i modyfikacji rządu, kiedy ten zdradzi swój naród. Powstańcy podkreślali swoją miłość do Meksyku i wyjaśniali symbolikę czarno-czerwonych barw flagi zapatystowskiej. Samą zaś walkę uznali za wyzwolicielską, ale jednocześnie zgodną z ustawą zasadniczą (EZLN, 1994a). Równoległe, pomimo wprowadzonej blokady informacyjnej stanu Chiapas przez wojsko, informacje za pośrednictwem Internetu rozprzestrzeniły się na cały świat i niemal natychmiast napływać zaczęły deklaracje wsparcia oraz solidarności z walczącymi. Trzeba pamiętać, że na lata dziewięćdziesiąte XX wieku przypada dynamiczny rozwój technologii komputerowych oraz sieci internetowej. Internet wówczas, chociaż jeszcze nie powszechny⁷, stawał się coraz łatwiej dostępny, nie tylko w przedsiębiorstwach, bibliotekach

⁷ W 1996 roku jedynie 44% organizacji transnarodowych ruchów społecznych (*transnational social movement organizations*) używało Internetu i emaili do komunikacji, przy czym w państwach Globalnej Północy używało go około 49% grup, w krajach Globalnego Południa zaś około 30%. Patrz: Smith, 2002: 11–12.

badź szkołach, ale także gospodarstwach domowych (Burbach, 2001: 113; Esteva, 2004: 11; Jeffries, 2001: 130). Pomimo tego jego dostępność w Meksyku była relatywnie niewielka, zwłaszcza w Chiapas. Ponadto problem stanowiły wolne łącza. Dlatego też istotną rolę, poza Internetem, odegrały również bardziej konwencjonalne środki komunikacyjne jak zwykły telefon oraz faks. Szczególną rolę wypełniał także Kościół katolicki, zwłaszcza diecezja z San Cristóbal oraz organizacje katolickie. Stały się one ważnym węzłem komunikacyjnym pomiędzy zapatystami a organizacjami ponadnarodowymi (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 184–185). Za pośrednictwem tych kanałów EZLN rozpowszechniało swoje propozycje, wizję świata, wrażliwość, poczucie sprawiedliwości, równości czy też wolności. Innymi słowy, ukazywali to czym jest zapatyzm. W ten sposób zapatysty pragnęli uzyskać poparcie oraz zainteresowanie opinii publicznej, przekształcając informację w podstawowy oręż w swym arsenale mogący wpłynąć na kontekst polityczny.

Jako pierwsze zareagowały organizacje pozarządowe oraz ruchy społeczne w Kanadzie i USA, które wcześniej uczestniczyły w kampanii oraz sieciach wymierzonych w NAFTA, a także organizacje z Ameryki Środkowej krytykujące działalność USA. To one dokonały najszybszej mobilizacji, wyrażając poparcie dla EZLN i krytykując reakcję rządu Meksyku. Wkrótce też kolejni aktorzy zbiorowi z niemal całego świata zaczęli dołączać wyrażając swoje poparcie dla zapatystów oraz krytykę rządu. W następnych tygodniach oraz miesiącach część organizacji wysłało do Meksyku swych przedstawicieli, aby ci nawiązali kontakty z EZLN, do czego zachęcał Marcos oraz ogółem liderzy armii (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 180–186).

To stało się zaś kanwą rozwoju sieci solidarystycznej z zapatystami. Jej zasięg oraz skala mogą budzić zdumienie. Strony internetowe powstały wówczas przynajmniej w 18 państwach, z czego 3/4 w USA, Meksyku oraz Włoszech i Hiszpanii. Oprócz tego istniały w Brazylii, Szwajcarii, Kanadzie, Francji, Niemczech, Irlandii, Anglii, Australii, Chorwacji, Iranie, Japonii, Holandii, Szwecji oraz Czechach. Dodatkowo w Europie powstało 79 stałych komitetów solidarnościowych (Sagástegui, 2006: 168)⁸. Ową sieć tworzyły różnorodne organizacje (jak np. fundacje, NGO, ruchy społeczne, organizacje konsumenckie itd. (Zugman, 2008: 349)) i grupy, jak np.: obrońców praw człowieka, alterglobalistyczne, anarchistyczne, marksistowskie, religijne czy też stricte ukierunkowane na solidarność z zapatystami (Gulewitsch, 2011: 79). To też wyjaśnia czemu omawiana sieć nie była nigdy harmonijna, a koordynacja płynna. Istniały

⁸ W późniejszym okresie powstały strony również w innych państwach oraz językach, w tym także w języku polskim, jak np. niedziałająca już obecnie strona www.ezln.prv.pl.

weń także określone napięcia oraz spory. Równocześnie jednak zachowywała ona zasadniczą spójność w przypadku istotnych kwestii, jak np. w działaniach na rzecz uwolnienia więzionych lub powstrzymania operacji wojskowych (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 181–186). Oddziaływanie sieci oraz samych zapatystów było na tyle istotne, iż Jeff Juris badając barceloński ruch alterglobalistyczny odnotował, że niektórzy lokalni działacze identyfikowali się jako zapatysty (Juris, 2010: 152). Oddźwięk ten ukazywały także krytyczne postawy Europejczyków podczas podróży prezydenta Foxa po Europie (Rosset, *et al.*, 2005: 40).

Wpływ sieci oraz ogólnej sympatii opinii publicznej (zarówno meksykańskiej, jak i tej światowej) na kontekst polityczny wydaje się trudny do przecenienia, co przyznawało także samo EZLN w swej *Szóstej Deklaracji* (EZLN, 2005). W pierwszych dniach powstania zmusiło to rząd do ogłoszenia zawieszenia broni oraz rozpoczęcia negocjacji z EZLN (Veltmeyer, 2000: 97) i to pomimo dużej skuteczności w eliminowaniu zapatystów (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 188). W kolejnych tygodniach, miesiącach oraz latach paraliżowała lub spowalniała działania rządu, pozwalając na rozwój autonomicznego i alternatywnego porządku społeczno-politycznego w Chiapas. Trzeba bowiem pamiętać, iż rząd czekał wyłącznie na dogodną okazję, by w sposób zbrojny spacyfikować samo EZLN oraz rodzący się alternatywny porządek.

Analiza znaczenia owej sieci solidarystycznej pozwala jednak uwydatnić pewne sprzężenie zwrotne w toczonej „walce sieciowej”. Z jednej strony, stała się ona ważnym przekaznikiem w zapatystowskiej walce dyskursywnej, przerażając się w podmiot rozpowszechniający zapatystowskie dyskursy oraz propagujący rozwiązania wdrażane w Chiapas. W ten sposób zwolennicy wpływali na kontekst polityczny, wywierali presję na rząd federalny, zwiększając szanse polityczne zapatystów. Jednocześnie jednak, zapatysty stali się zależni od zaangażowania licznych aktorów zbiorowych oraz przychylności opinii publicznej. To zaś ułatwiało wywieranie wpływu na EZLN i ogółem ruch zapatystowski przez ową sieć.

Niosło to za sobą istotne następstwa. Przykładowo ruch zapatystowski pod wpływem oddźwięku poza Meksykiem, a więc zmieniającego się kontekstu oraz pragnienia utrzymania i skonsolidowania poparcia, zmienił częściowo swój wizerunek oraz cele. Ilustrują to pierwsze tygodnie powstania. Dyskurs stworzony przez zapatystów był początkowo głównie socjalistyczny (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 186). Nie był on jednak doktrynerski oraz zwulgaryzowany, a raczej eklektyczny oraz otwarty (Yamamoto, 1998: 11), łącząc wiele różnych tradycji oraz elementów ideologicznych, w tym również problematykę ludności autochtonicznej. Jednakże pragnienie pozyskania jak najszerszego wsparcia ze stro-

ny organizacji pozarządowych i innych aktorów zbiorowych sprawiło, że już w lutym 1994 roku na pierwszy plan wysunęła się właśnie kwestia rdzennych mieszkańców, co zadowalało organizacje tubylcze (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 186). Jak jednak wskazuje Jun-ichi Yamanato, element rdzennych mieszkańców wewnątrz dyskursu zapatystowskiego zyskiwać zaczął na znaczeniu już od 1993 roku (Yamamoto, 1998: 11).

To również wola sprostania oczekiwaniom czy powstałemu obrazowi EZLN na świecie wzmocniła impuls na rzecz odstąpienia od strategii charakterystycznej dla *guerrilli* toczącej zbrojną walkę partyzancką. Wystąpienie w Chiapas z 1 stycznia 1994 roku odczytywane było bowiem przez wielu aktorów w kategoriach działań pokojowych, w których aspekt militarny posiadał wyłącznie znaczenie symboliczne (Tarrow, McAdam, 2008: 368). Nie bez znaczenia były również interakcje z tymi aktorami (Sagástegui, 2006: 164).

Ilustruje to nadzieję, jakie zapatyści pokładali w międzynarodowej sieci wsparcia. Jednocześnie jednak, wyraźnie wskazuje na ograniczenia stosowanej strategii. Aktor ją wykorzystujący staje się w przeważającym stopniu zależny od kanałów komunikacyjno-informacyjnych (także w rozumieniu technicznym) oraz postawy innych aktorów zbiorowych solidaryzujących się z nim. Wymaga to nieustannego zabiegania o ich zainteresowanie i poparcie. Jest to trudne, do tego nie w pełni zależne od danego aktora, którego wizerunek może zostać nadzarznięta pojawieniem się innego. W przypadku EZLN oraz strategii „wojny sieciowej” zrodziło to szczególną relację zależności zapatystów od opinii publicznej i transnarodowej sieci wsparcia. Jednocześnie, jak pokazuje to ewolucja ugrupowania, pod wpływem interakcji oraz oczekiwań tych aktorów, armia ewoluowała. Rodzi to jednocześnie niebezpieczeństwo, iż w przyszłości, aby dopasować się do oczekiwań, ulegać zacznie wpływom stojącym w opozycji wobec rzeczywistości wyznawanych przez nich poglądów oraz wartości. Ponadto adaptacja tej strategii czyniła także większość nieustannie zagrożonymi. Władze mogły zlekceważyć bądź czekać aż zainteresowanie opinii publicznej opadnie lub samemu na nią wpłynąć – na przykład zablokować kanały komunikacyjne. Wówczas też wojska rządowe mogłyby przystąpić do demontażu alternatywnego modelu bez oporu oraz potępienia ze strony meksykańskiej i światowej opinii publicznej.

Trzeba pamiętać przy tym, że w ramach „wojny o niskiej intensywności”, także strona rządowa prowadziła walkę dyskursywną. Być może nie była ona tak skuteczna jak działania zapatystów, niemniej odegrała pewien wpływ. Sugeruje to m.in. podkreślenie przez samo EZLN w *Trzeciej Deklaracji*, że ugrupowanie padło ofiarą „kampanii oszczerstw i kłamstw”. W jej ramach miano

wskazywać, że armia zapatystowska jest finansowana oraz otrzymuje wsparcie militarne z zagranicy. Ponadto władze miały umniejszać rangę tej walki poprzez redukcję jej znaczenia wyłącznie do lokalnego sporu (EZLN, 1995).

Odrębne zagadnienie stanowi realne znaczenie meksykańskiej opinii publicznej dla działań rządu. Niewątpliwie zapatyści zabiegali o poparcie Meksykanów i zasadniczo w szerokim stopniu je osiągnęli. Jednakże wedle Pedro Canalesa Guerrero nie miało to większego znaczenia, albowiem specyfika meksykańskiego systemu politycznego oraz dopiero kształtujący się system wyborczy, sprawiać miały, że znaczenie rodzimej opinii publicznej było odpowiednio mniejsze aniżeli w innych państwach. Wedle autora, zapatyści byli świadomi tego ograniczenia (Canales Guerrero, 2003: 223). Z tezą tą zgodziła się w pewnym sensie Maria Elena Martinez-Torres, która uznała, że dla rządzącej administracji o wiele istotniejsze były reakcje na świecie (protesty w USA, Japonii oraz Europie) aniżeli w samym Meksyku (Martinez-Torres, 2001: 348). Naturalnie korespondowało to ściśle z uwarunkowaniami ekonomicznymi. Zapatyści i rząd byli bowiem świadomi, że gospodarka Meksyku w znaczącym stopniu została zbudowana na inwestycjach spekulacyjnego kapitału. Dodatkowo programy dostosowania strukturalnego, porozumienia NAFTA oraz zależność ekonomiczna od USA powodowały, że zdolność regulacyjna oraz interwencyjna władz była znikoma. Sprawiało to, że stabilność ekonomiczna była bardzo krucha i rządzący nieustannie obawiali się „zakłóceń” mogących odstraszyć potencjalnych inwestorów lub doprowadzić do „odpływu” tegoż kapitału. Takowe zagrożenie powodowało nie tylko generowane napięcie wewnątrz kraju, które – jak można wnioskować z opinii przytoczonych autorów – nie musiało być tak istotne, co nacisk opinii publicznej państw Globalnej Północy na kapitał pochodzący z ich ojczyzn. Dlatego też ruch solidarnościowy organizował np. demonstracje przed konsulatami Meksyku w USA. Uzasadniona wydaje się zatem ocena D. Ronfeldta oraz J. Arquilla, że był to pierwszy konflikt, w którym tak kardynalną rolę odegrało globalne społeczeństwo obywatelskie, co możliwe stało się właśnie dzięki działaniom dyskursywnym. Przyznać mieli to nawet meksykańscy funkcjonariusze (Ronfeldt, Arquilla, 2001: 181-189).

Z drugiej strony, szereg autorów oraz sami zapatyści podkreślali fundamentalną rolę meksykańskiej opinii publicznej w powstrzymaniu działań zbrojnych strony rządowej, zwłaszcza w styczniu 1994 roku (EZLN, 1994b). Z tego też powodu meksykańskie społeczeństwo obywatelskie było dlań czołowym adresatem polityki komunikacyjnej, czemu towarzyszyło szereg istotnych zabiegów dyskursywnych. Po pierwsze, zapatyści celowo przeciwstawili społeczeństwo obywatelskie rządzącym, podkreślając szlachetność, prawość i słuszość

oporu wobec zgnilizny, kłamstw, niesprawiedliwości oraz opresji strony rządowej. (EZLN, 1994b, 1998). Uzupełniało to oskarżanie władzy o postawę uniemożliwiającą prowadzenie negocjacji, nieustanne łamanie zawieszenia broni (EZLN, 1998) oraz – w przypadku podjęcia rozmów – proponowanie porozumień nie oferujących żadnych rozwiązań palących problemów (EZLN, 1994b). Po drugie, uwypuklali legalność ich wystąpienia, w czym powoływali się na art. 39 Konstytucji. Jest to o tyle ważne, albowiem związane jest to z zapatystowskim poglądem, że to w samym społeczeństwie tkwi suwerenność narodowa i rządzenie jest jego prerogatywą. Dlatego też silnie uwydatniali rolę oddolnego organizowania się poprzez wspólnoty oraz inne stowarzyszenia i przebudowania kraju innymi sposobami aniżeli walką polityczną (EZLN, 1994b, 1995, 1996). Po trzecie, permanentnie i stanowczo uwydatniali, że ich walka nie ogranicza się wyłącznie do lokalnych problemów rdzennych mieszkańców, lecz dotyczy całego kraju i wszystkich Meksykanów. Zaznaczali swe przywiązanie do Meksyku oraz pragnienie urzeczywistnienia sprawiedliwości, wolności oraz demokracji dla wszystkich swych rodaków. W tym kontekście, pojęcie „rdzennej ludności” stało się figurą symbolizującą walkę przeciw ubóstwu oraz o godność ludzką. Ponadto – co podkreślali zapatyści – rozwiązanie tych problemów wymagać miało gruntownej przebudowy relacji społecznych, ekonomicznych i politycznych Meksyku (EZLN, 1994b, 1995, 1998, 2005). W końcu zaś wprost stwierdzali, że ich suwerenność oparta jest na społeczeństwie obywatelskim, czynnikiem mobilizacyjnym zaś winno być przywrócenie nadziei na lepsze jutro (EZLN, 1994b).

Wpływ na kontekst polityczny

Relacje pomiędzy EZLN oraz ruchem zapatystowskim a stroną rządową w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku były trudne. Strona rządowa konsekwentnie prowadziła „wojnę o niskim natężeniu”, co jakiś czas inicjując większe lub mniejsze operacje wojskowo-policyjne na obszarach zapatystowskich. Zapatyści z kolei starali się przewidywać te działania i im zapobiegać, obnażać łamanie postanowień rozejmu lub, jeżeli się nie udało powstrzymać działań rządu, to minimalizować ich negatywne skutki, by następnie politycznie kontruderzyć w ramach walki dyskursywnej. Naturalnie, poza tą bezpośrednią konfrontacją, zapatyści cały czas zamierzali wpływać na kontekst polityczny, modyfikując go na swoją korzyść.

Ilustruje to m.in. *Druga Deklaracja Selwy Lakadońskiej* opublikowana w okresie poprzedzającym wybory w 1994 roku, a w której wskazano brak legi-

tymizacji rządów PRI, która przywłaszczać sobie miała owoce pracy meksykańskich robotników. Zapatyści podkreślali, że ówczesny rząd był siłą reakcyjną, ograniczającą wolność Meksykanów, istniejący zaś system oceniali jako dewaluujący demokrację. Dlatego też wezwali do budowy nowych lokalnych, regionalnych i krajowych relacji politycznych urzeczywistniających demokrację, wolność oraz sprawiedliwość (EZLN, 1994b). Sama deklaracja potwierdzała jednocześnie wcześniej obrany tor osłabienia socjalistycznej retoryki na rzecz podkreślania znaczenia praw rdzennych mieszkańców, kierując swe przesłanie do całego świata oraz wzmacniała ów demokratyczny impuls poprzez uwydatnianie znaczenia demokracji, sprawiedliwości oraz wolności (Yamamoto, 1998: 12).

Deklaracja, jak i sam styczniowy zryw wpłynęły znacząco na organizacje rdzennych mieszkańców Meksyku, jako że dały one asumpt do domagania się uznania ich praw lub ich respektowania, a także zaprzestania prowadzenia polityki dyskryminacji politycznej i ekonomicznej przez władze (Stahler-Sholk, 2001: 499). Szczególnie istotne były spory o ziemię bezprawnie zajmowaną przez najemników otoczonych politycznym parasolem ochronnym (Veltmeyer, 2000: 97). Część nawet otwarcie poparła powstanie, jak np. Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos (CIOAC). Zresztą wspomniana organizacja zaproszona została (jako jedna z 280) do Consejo Estatal de Organizaciones Indígenas y Campesinas, ustanowionej 13 stycznia 1994 roku w celu wsparcia pokojowego rozwiązania konfliktu (Mattiace, 1997: 40).

Tymczasem wojsko konsekwentnie prowadziło „wojnę o niskiej intensywności”. W tym też celu w Chiapas stacjonowała blisko 1/3 sił zbrojnych Meksyku, a strona rządowa nieustannie łamała rozejm, wznawiając operacje, na co armia zapatystowska odpowiadała deklaracjami politycznymi. Przykładowo w grudniu 1994 roku armia wdarła się do puszczy z zamiarem okrażenia i odizolowania zapatystowskich wspólnot. Tak się jednak nie stało. Jednakże w odpowiedzi na ten akt, EZLN proklamowało autonomię swoich wspólnot, a także rozpoczęło kampanię mającą ponownie zwrócić uwagę na los rdzennych mieszkańców. Podkreślili, że rozwiązanie tych problemów nie jest możliwe bez głębokich zmian politycznych, gospodarczych i społecznych w całym kraju. To znowuż wywołało kolejną reakcję rządu. W lutym 1995 roku wojsko ponownie rozpoczęło ofensywę naruszając postanowienia wcześniejszego zawieszenia broni (EZLN, 1995; Stahler-Sholk, 2001: 500), która jednak wskutek postawy opinii publicznej zakończyła się fiaskiem.

Jednym z elementów prowadzonej „wojny o niskiej intensywności” było nieoficjalne wspieranie oraz wykorzystanie grup paramilitarnych przez stronę rządową. Te z kolei niejednokrotnie mordowały popierających zapatystów

mieszkańców wiosek (Fernández Christlieb, 2003: 230). Spośród tych wszystkich zbrodni, najbardziej znaną oraz brutalną była masakra w Acteal w grudniu 1997 roku, w której grupy paramilitarne zabiły 45 Indian (Zaragoza, 2007). Pomimo aresztowania podejrzanych o dokonanie tej zbrodni, władze wykorzystały ją jako pretekst do zintensyfikowania działań wojskowych i paramilitarnych przeciw zapatystom oraz autonomicznym wspólnotom (Fernández Christlieb, 2003: 230). W odpowiedzi na te wydarzenia i już po tym jak strona rządowa nie wywiązała się z postanowień z San Andrés⁹, zapatyści jednostronnie zaczęli wdrażać owe postanowienia poprzez tworzenie rządu uczestniczącego oraz dalsze rozwijanie autonomicznych i samorządnych wspólnot. W dodatku zaprosili działaczy oraz obserwatorów praw człowieka do wspomnianych wspólnot, co wzmocniło umiędzynarodowienie konfliktu, zapewniając im pewną dozę gwarancji (Stahler-Sholk, 2001: 501). Wcześniej, bo we wrześniu, zapatyści zorganizowali „Marsz 1111”, zgodnie z którym ze wszystkich 1111 zapatystowskich społeczności do stolicy kraju udali się delegaci, którego celem było m.in. żądanie realizacji postanowień porozumień z San Andrés (EZLN, 1997, 2005).

W 1998 roku władze zainicjowały kolejną falę działań mających zniszczyć autonomiczne wspólnoty. W tym też celu zainicjowano proces remunicipalizacji. W praktyce oznaczało to przenoszenie stolic niektórych jednostek administracyjnych do miast, które były kontrolowane przez siły wojskowe lub grupy paramilitarne. Towarzyszyła temu ofensywa wymierzana we wspólnoty oraz deportacje działaczy organizacji solidarystycznych (Fernández Christlieb, 2003: 232). W odpowiedzi zapatyści zainicjowali spotkania z innymi sektorami społeczeństwa obywatelskiego. Zorganizowano wówczas tysiące spotkań na terytorium całego kraju (a także w USA), w którym udział wzięło ponad 3 mln Meksykanów (Stahler-Sholk, 2001: 503).

W marcu 2001 roku EZLN zorganizowało marsz, który miał na celu wywarcie presji na kongres w celu przejęcia nowego prawa dotyczącego rdzennej ludności (Kuecker, 2004: 8-9). Jednocześnie stanowił on wezwanie do podjęcia negocjacji w sprawie pokojowego rozwiązania konfliktu, uwolnienia uwięzionych zapatystów oraz wycofania wojsk z zapatystowskich obszarów zajętych przez wojska (Fernández Christlieb, 2003: 246). Wydawać by się mogło, że

⁹ Porozumienia te podpisane zostały 16 lutego 1996 roku. W ich wyniku miało dojść do licznych zmian w systemie prawnym oraz Konstytucji Meksyku. Przede wszystkim konstytucyjnie zagwarantować miano prawo do samostanowienia przez rdzennych mieszkańców, uznanie ich prawa do zróżnicowanej kultury oraz tożsamości etnicznej. Porozumienie gwarantowało autonomię dotyczących organizacji społecznej, kulturowej, ekonomicznej oraz politycznej rdzennym mieszkańcom, w zakresie niewykraczającym poza ramy konstytucyjne oraz nienaruszające praw człowieka. Patrz: México, 1997: 63.

w ten sposób armia zapatystowska wystarczająco zmieniła kontekst polityczny na swą korzyść. Pamiętać bowiem należy, że na całej trasie zapatyści spotykali się z przejawami poparcia ze strony społeczeństwa meksykańskiego, które wyrażało się m.in. ochroną karawany przed siłami rządowymi i bojówkami oraz wspólnym świętowaniem po dotarciu protestujących do stolicy kraju. Mimo to EZLN nie osiągnęło jednak zamierzonego celu. Parlament przyjął wprawdzie *Ley de Derechos y Cultura Indígenas*, lecz w kształcie dalekim od oczekiwań zapatystów. Dlatego ci uznali wspomnianą reformę za sabotowanie procesu zbliżenia pomiędzy nimi a rządem podkreślając zarazem, że pragną pokojowego zakończenia konfliktu. Niemniej nie przeszkadzało to Vicente Foxowi, ówczesnemu prezydentowi, ogłosić końca wojny domowej (Fernández Christlieb, 2003: 247).

Porażka ruchu zapatystowskiego wpłynęła na zmianę priorytetów w ich działalności, czego symbolem stało się zainicjowanie Innej Kampanii w 2005 roku, która m.in. ukierunkowana była na wsparcie walk społecznych w Meksyku i USA. Ponadto symbolizowała ona, wraz z *Szóstą Deklaracją* dalszą radykalizację EZLN i ruchu zapatystowskiego, a także częściowy powrót do marksistowskich oraz ogółem ekonomicznych kategorii, jeszcze silniej wiążących toczoną walkę z procesem neoliberalnej globalizacji oraz podkreślając antykapitalistyczny wymiar batalii. Radykalizacji uległa krytyka oficjalnego porządku oraz systemu partyjnego (odrzucono m.in. możliwość prowadzenia dialogu z oficjalnymi siłami), przeciwstawianego demokracji bezpośredniej. Nie bez wpływu na to miała postawa rządu, który choć traktował już konflikt w Chiapas za miniony, nadal utrzymywał w regionie ogromne siły wojskowe. Jednocześnie dochodziło do tarć pomiędzy wspólnotami zapatystowskimi a innymi. Z kolei począwszy od października 2007 roku zapatyści silniej zaangażowali się w walkę o prawa rdzennych mieszkańców Północnego Meksyku (EZLN, 2005; Máiz, 2010: 256–258; Zugman, 2008: 351–352).

Podsumowanie

EZLN jako armia partyzancka pozostaje szczególnego rodzaju ugrupowaniem, które z racji wskazanej w niniejszym artykule specyfiki, stanowi nie lada wyzwanie nie tylko dla uczonych, ale przede wszystkim rządzących Meksykiem. W dużej mierze stało się to za sprawą przedłożenia walki dyskursywnej czy też komunikacyjnej ponad działania zbrojne. W istocie zapatystowska armia unika działań zbrojnych, starając się wykorzystać opinię publiczną (tak meksykańską, jak i światową) oraz istniejącą sieć solidarystyczną i wsparcia do wy-

wierania nacisku na rządzących oraz modyfikowania kontekstu politycznego, w celu maksymalizacji swoich szans politycznych. Informacja zatem stała się najpotężniejszą bronią w tej wojnie, jej nośnikiem stał się zaś Internet oraz sieć solidarystyczna. Nie bez powodu konsultant z korporacji Rand, David Ronfeldt, zatrudniony przez amerykański Departament Obrony ocenił EZLN jako pierwszą siłę prowadzącą „wojnę sieciową”. Doradcy ostrzegali przy tym, że również postępowo lewica dostrzegła ten potencjał i prowadzić zaczęła cyberaktywizm. To zaś miało zainicjować wojnę o opinię publiczną w sieci (Martinez-Torres, 2001: 353).

Zaadaptowanie takiej strategii łączyło się z kilkoma istotnymi przesunięciami oraz innowacjami. Przykładowo ruch *de facto* zakorzeniony w lokalnej kulturze rdzennych mieszkańców (Majów), nie tylko dostrzegał związek swej walki z innymi lokalnymi starciami (poprzez wskazanie ich wspólnego źródła – neoliberalnej globalizacji), ale poruszał uniwersalne problemy, które manifestował radykalnym językiem (Esteve, 2004: 11). Tym samym połączył kwestie lokalne z perspektywą globalną, kontekstualizując i osadzając swą walkę oraz jej cele w globalnych ramach. Co jednak równie istotne, zmierzał do ich powiązania, dyskusji, wymiany poglądów oraz współpracy, co wspomogło proces kształtowania się ruchu alterglobalistycznego. Korespondowały z tym inne cechy ruchu, jak odrzucenie walki o przejęcie władzy politycznej w państwie; włączenie polityk prefiguratywnych, co implikowało budowę alternatywnego porządku społeczno-ekonomicznego jeszcze w ramach oficjalnego ładu; poszanowanie autonomii jednostkowej i zbiorowej; wyrażanie radykalnie egalitarnego i demokratycznego impulsu; czy też artykułowanie zasad sprawiedliwości społecznej i pomocy wzajemnej.

Powody te sprawiły, iż bunt wzniecony przez EZLN okazał się atrakcyjny dla światowej opinii publicznej, a w szczególności dla pogrążonej w kryzysie lewicy, stanowiąc dlań wzór oraz asumpt. Zapatyści stanowili swego rodzaju romantyczny symbol oporu tradycyjnych, wspólnotowych oraz egalitarnych form życia społecznego zagrożonego neoliberalnym modelem organizacji społecznej oraz politycznej. W pewnym sensie była to także walka o zachowanie własnej tożsamości, kultury i sposobu gospodarowania ziemi przed zakusami kapitału, rynku, korporacji oraz państwa (Smith, 2008: 204), co tylko wzmacniało zainteresowanie oraz sympatię doń. Prawdopodobne wydaje się, że żaden ruch po zakończeniu zimnej wojny nie cieszył się takim zainteresowaniem co zapatystowski. Niemniej sukces dyskursów oraz polityki medialnej zapatystów był następstwem nie tylko ich własnych działań, ale sprzyjających im szerszych okoliczności politycznych, a także synergii sieci społecznych (głównie cyfro-

wych) (Sagástegui, 2006: 164) i sympatyków, którzy rozpowszechniając ich dyskursy, włączali się w toczoną wojnę dyskursywną.

Zaadaptowana strategia posiada jednak istotne ograniczenia. Nade wszystko model „wojny sieciowej” uczynił EZLN niezwykle wrażliwym na wahania poparcia, zainteresowania oraz zaangażowania opinii publicznej. To zależne jest w dużej mierze od zdolności komunikacyjnych i dyskursywnych ugrupowania, a także adaptowania się przez nie do oczekiwań popierających. Ponadto, pomimo że strategia ta była w stanie hamować a wręcz paraliżować działania rządu, nie zmniejszała jego potencjału militarnego i w przypadku otwartej konfrontacji, do której mogło dojść w sytuacji spadku zainteresowania opinii publicznej lub po prostu zlekceważenia jej przez rząd, EZLN nie miałoby szans obronić wspólnot zapatystowskich. To z kolei wskazuje na brak gwarancji oraz nietrwałość zdobyczy politycznych. Ponadto nie wolno zapominać, że nie osiągnęli wszystkich zamierzonych celów, zwłaszcza tych prawnych, co ilustruje m.in. sytuacja z 2001 roku czy nierealizowanie postanowień z San Andrés przez stronę rządową, czego EZLN nie było w stanie wymusić, pomimo istotnego nacisku ze strony opinii publicznej. To z kolei stanowiło asumpt do dalszej radykalizacji ugrupowania.

Bibliografia

- Burbach, R. (2001). *Roots of the Postmodern Rebellion in Chiapas*. W: R. Burbach (red.), *Globalization and Postmodern Politics. From Zapatistas to High-Tech Robber Barons*. London etc., Kingston Jamaica: Pluto Press; Arawak.
- Canales Guerrero, P. (2003). El discurso pro EZLN, las reivindicaciones y los proyectos neozapatistas ¿Cuestionamientos pertinentes o soslayables? *CIENCIA ergo-sum, Revista Científica Multidisciplinaria de Prospectiva*, 10 (2).
- Curran, G. (2007). *21st Century Dissent. Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan (International political economy series (Palgrave Macmillan (Firm)).
- Day, R. (2005). *Gramsci Is Dead. Anarchist Currents in the Newest Social Movements*. London, Ann Arbor, MI, Toronto: Pluto Press; Between the Lines.
- Della Porta, D.; Tarrow, S. (2005). *Transnational Processes and Social Activism: An Introduction*, w: *Transnational protest and global activism*, Della Porta D. i Tarrow S. G. (red). Oxford: Rowman & Littlefield (People, passions, and power).
- Esteva, G. (2004). *Celebration of Zapatismo*. Penang: Multiversity & Citizens International (Dissenting knowledges pamphlets series, (1)).
- EZLN (1994a). *First Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/First_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.

- EZLN (1994b). *Second Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/Second_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.
- EZLN (1995). *Third Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/Third_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.
- EZLN (1996). *Fourth Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/Fourth_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.
- EZLN (1997). *Ruta de la marcha a la ciudad de México con 1,111 pueblos zapatistas*. Dostępne: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/1997/08/22/ruta-de-la-marcha-a-la-ciudad-de-mexico-con-1111-pueblos-zapatistas/>.
- EZLN (1998). *Fifth Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/Fifth_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.
- EZLN (2005). *Sixth Declaration of the Lacandon Jungle*. Dostępne: https://en.wikisource.org/wiki/Sixth_Declaration_of_the_Lacandon_Jungle.
- Fernández Christlieb, P. (2003). El EZLN y la GBI en Chiapas. Derechos indígenas contra corporaciones transnacionales. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales* XLVI (189), 213–262.
- Fominaya, C. F. (2013). Understanding European Movements. *New Social Movements, Global Justice Struggles, Anti-Austerity Protest (Routledge Advances in Sociology)*. Houndmills: Routledge.
- Gambetti, Z. (2009). Politics of Place/Space. The Spatial Dynamics of the Kurdish and Zapatista movements. *New perspect. Turk.* 41, pp. 43–87. DOI: 10.1017/S0896634600005379.
- Gilbert, J. (2008). *Anti-Capitalism and Culture. Radical Theory and Popular Politics*. Oxford, New York: Berg Publishers.
- Giugni, M. (2002). Explaining Cross-National Similarities among Social Movements, w: J. G. Smith & H. Johnston H. (red.), *Globalization and Resistance. Transnational Dimensions of Social Movements*. Lanham (Md.), Boulder, New York etc.: Rowman & Littlefield.
- Goaman, K. (2012). The Anarchist Travelling Circus: Reflections on Contemporary Anarchism, Anti-Capitalism and the International Scene. W: R. Kinna (red). *The Continuum Companion to Anarchism*. New York: Continuum.
- Gordon, U. (2005). *Anarchism and Political Theory: Contemporary Problems*. Praca doktorska. Mansfield College, University of Oxford, Oxford. Department of Politics & International Relations.
- Graeber, D. (2009). *Direct Action. An Ethnography*. Edinburgh, Oakland: AK Press.
- Gulewitsch, N. (2011). Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders. Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising. *McGill Sociological Review*, (2), pp. 77–91.
- Jeffries, F. (2001). Zapatismo and the Intergalactic Age. W: R. Burbach (red.), *Globalization and Postmodern Politics. From Zapatistas to High-Tech Robber Barons*, London etc., Kingston Jamaica: Pluto Press; Arawak.

- Juris, J. (2010). Reinventing the Rose of Fire. Anarchism and the Movements against Corporate Globalization in Barcelona. w: *Historia Actual Online* 8.
- Khasnabish, A. (2010). Zapatistas. Rebellion from the grassroots to the global. 1st publ. London: Zed Books (Rebels series).
- Kingsnorth, P. (2004). One no, many yeses. A journey to the heart of the global resistance movement. London: Free Press.
- Kuecker, G. D. (2004). Latin American Resistance Movements in the Time of the Posts. w: *History Compass* 2 (1). DOI: 10.1111/j.1478-0542.2004.00126.x.
- Máiz, R. (2010). The Indian Heart of the Nation. The Evolution of the Political Discourse of the EZLN in Mexico (1993–2009). w: *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 5 (3), 245–272. DOI: 10.1080/17442222.2010.513827.
- Martinez-Torres, M. E. (2001). Civil Society, the Internet, and the Zapatistas. w: *Peace Review* 13 (3), 347–355. DOI: 10.1080/13668800120079045.
- Mattiace, S. I. (1997). "¡zapata vive!". The Ezln, Indigenous Politics, and the Autonomy Movement in Mexico. w: *Journal of Latin American Anthropology* 3 (1), 32–71. DOI: 10.1525/jlca.1997.3.1.32.
- México (1996/1997). W: C. Ermi (red.), *El Mundo Indígena*. Copenhagen: IWGIA.
- Minkoff, D. C. (1997). The Sequencing of Social Movements. *American Sociological Review* 62 (5), pp. 779–799. DOI: 10.2307/2657360.
- Palczyński, T. (2010). *Nowe ruchy społeczne*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ronfeldt, D.; Arquilla, J. (2001). Emergence and Influence of the Zapatista Social Netwar. W: J. Arquilla, D. Ronfeldt (red.), *Networks and Netwars. The Future of Terror, Crime, and Militancy*. Santa Monica, Pittsburgh: RAND Corporation (MR (Series)).
- Rosset, P.; Martínez-Torres, M. E.; Hernández-Navarro, L. (2005). Zapatismo in the Movement of Movements. *Development*, 48 (2), pp. 35–41. DOI: 10.1057/palgrave.development.1100139.
- Sagástegui, D. (2006). Weaving the Global Culture. Social and Electronic Networks in the Zapatista Movement. *Intercultural Communication Studies*, XV (2).
- Schmal, J. P. (2004). Chiapas - Forever Indigenous, dostępne na stronie internetowej: <http://www.houstonculture.org/mexico/chiapas.html> w dniu 10.10.2018.
- Smith, J. (2008). *Social Movements for Global Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press (Themes in global social change).
- Smith, J. (2012). Connecting social movements and political moments. Bringing movement building tools from global justice to Occupy Wall Street activism. *Interface: a Journal for and about Social Movements*, 4 (2), pp. 369–382. Dostępne: <http://d-scholarship.pitt.edu/20583/>.
- Smith, Jackie G. (red.) (2002). *Globalization and Transnational Social Movement Organizations. Struggles and Settlements in Organizations and Movements*. Ann Arbor, Michigan, 10-12 maja 2002. Dostępne: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?rep=rep1&type=pdf&doi=10.1.1.194.6320>.

- Stahler-Sholk, R. (2001). Globalization and Social Movement Resistance. The Zapatista Rebellion in Chiapas, Mexico. *New Political Science*, 23 (4), pp. 493–516. DOI: 10.1080/07393140120099606.
- Tarrow, S.; McAdam, D. (2005). Scale Shift in Transnational Contention. W: D. Della Porta, & S. G. Tarrow (red). *Transnational Protest And Global Activism*. Oxford: Rowman & Littlefield (People, passions, and power).
- Tarrow, S.; McAdam, D. (2008). Protesty ponadnarodowe. Zmiana skali. W: K Górlach, & P. H. Money (red). *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, Warszawa: Wydaw. Nauk. Scholar.
- Veltmeyer, H. (2000). The Dynamics of Social Change and Mexico's EZLN. *Latin American Perspectives*, 27 (5), pp. 88–110. DOI: 10.1177/0094582X0002700506.
- Vodovnik, Ž. (2012). A “New” Anarchism? – On Bifurcation and Transformation of Contemporary Anarchist Thought and Praxis. *World Political Science*, 8 (1). DOI: 10.1515/wpsr-2012-0003.
- Yamamoto, Jun-ichi (red.) (1998). *Transformación de la Ideología del EZLN. Un estudio basado en el análisis de texto de las cinco “Declaraciones de la Selva Lacandona” emitidas por el EZLN por medio de Internet*. Latin American Studies Association. Chicago, 24-26.09.
- Zaragoza, G. L. (2007). *Zedillo, culpable de crímenes de lesa humanidad en Acteal, dice Raúl Vera*. Dostępne: <http://www.jornada.com.mx/2007/10/28/index.php?section=politica&article=004n1pol>.
- Zaragoza Ramírez, M. (2010). Zapatistas sin fronteras. Las redes de solidaridad con Chiapas y el altermundismo. *Polis*, 6, pp. 237–243. Dostępne: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1870-23332010000200009&nrm=iso.
- Zugman, K. (2008). The “Other Campaign”. The EZLN and New Forms of Politics in Mexico and the United States. *New Political Science*, 30 (3), pp. 347–367. DOI: 10.1080/07393140802276232.